

Д-ви з'являються шляхом завоювань. Результатом завоювань є насамперед рабство: одне плем'я перетворює на рабів інше. Разом з рабством з'являється і приватна власність, а потім осілість, тобто перехід від кочівлі до землеробства. Панування одного племені над іншим, яке встановлюється і тримається силою та пов'язане з рабством і приват. власністю на землю та її продукти, і є, за Л. Гумпловичем, первісною д-вою. Приватна власність як результат первісного фіз. насилля, у свою чергу, спричиняє майн. нерівність і поділ сусп-ва на класи. Переможці утворюють клас імущих, переможені – клас неімущих. Виникає екон. залежність одних людей від інших і, таким чином, панування племені, спочатку засноване лише на фіз. перевагах, з часом поступово перетворюється на панування сусп. класу, що спирається на екон. могутність. Володарі (їх меншість), з одного боку, і підвладні (їх більшість), з другого, – це атрибутивні ознаки д-ви.

К. Каутський вважав д-ву силою, нав'язаною сусп-ву ззовні. Щоразу під час завоювання виникає поділ на класи: панівний та пригнічений і експлуатований. Апарат примусу, який утворюють переможці для управління переможеними, перетворюється на д-ву. Щоб утримати в покорі пригнічений народ, утворюються держ. органи, приймаються закони.

За Е. Дженксом, виникнення д-ви або політ. сусп-ва пов'язане з розвитком військ. мистецтва. Кожна д-ва зобов'язана своїм виникненням успішним війнам, і кожна з них намагалася надати своїй організації військ. характеру, дещо пом'якшеного залишками патріарх. ладу. На думку Е. Дженкса, утворення д-ви відбулося, коли одному з військ. вождів вдалося зі своєю дружиною захопити певну місцевість і встановити на ній свою міцну владу.

При всій зовнішній обґрунтованості Т. н. не є універсальною. Вона не може пояснити процес виникнення усіх без винятку держав. Адже не всі вони виникли завдяки насиллю.

Лит.: Вольтман Л. Полит. антропология. Исследование о влиянии эволюц. теории на учение о полит. развитии народов. СПб., 1905; Дженкс Э. Происхождение верх. власти. СПб., 1907; Гумплович Л. Общее учение о гос-ве. СПб., 1910; Каутский К. Материалист. понимание истории, т. 2. М., 1931; Гумплович Л. Социология и политика. М., 1985; Кошанина Т. В. Происхождение гос-ва и права. Совр. трактовки и новые подходы. М., 1999.

В. І. Тимошенко.

ТЕОРІЯ НАСИЛЬСТВА – система поглядів, згідно з якими першопричиною утворення д-ви вважаються фіз. сила, *наси́льство*, що з часом були змінені силою екон. переваги. Сформувалася у 2-й пол. 19 ст. Її представниками були Л. Гумплович (Польща), К. Каутський (Німеччина), А. Менгер (Австрія), М. А. Ваккаро (Італія), Е. Дженкс (Англія) та ін.

Засновник Т. н. Л. Гумплович заперечував можливість сусп. прогресу, розглядав сусп. розвиток як кругообіг, де кожна спільнота проходить етапи становлення, розквіту і загибелі. Гол. фактором соціального життя учений вважав безперервну і жорстоку б-бу між соціальними групами, основою соціальних процесів – прагнення людини до задоволення матеріальних потреб. За Л. Гумпловичем, відносини між соціальними групами будуються на таких засадах: «кожна спільнота, кожна соціальна група намагається утримувати себе за рахунок решти». Кожна соціальна група прагне до самозбереження і забезпечення свого добробуту. За таких умов необхідна публічна влада, здатна розмежувати інтереси окр. соціальних груп і забезпечити їх норм. реалізацію.

Згідно з теорією Л. Гумпловича історія не знає жодного прикладу, коли б д-ва виникла не в результаті насилля, а якось інакше.